

Jeziorna

Paweł Komosa

Jeziorna, wraz z Konstancinem tworząca tutejsze miasto i gminę, jest miejscowością nieporównywalnie od niego starszą, a historia osadnictwa na jej terenie liczy ponad 2000 lat. Choć najstarsze odnotowane zapisy o miejscowości pochodzą z początku XV wieku, a pierwszą pisemną wzmiankę datujemy na rok 1410, kiedy to miała miejsce bitwa pod Grunwaldem, to jednak osada położona na północ do rzeki Jeziorki istniała już dużo wcześniej. Potwierdzają to ślady osadnictwa łżyckiego - fragmenty ceramiki datowane na lata 1300 - 900 p. n. e. - odnalezione na tym terenie. Z kolei znajdowane w okolicznych miejscowościach monety pochodzące z II wieku naszej ery z wizerunkami cesarzy Trajana (53-117), Hadriana (76-138) i Antoninusa Piusa (86-161), które powiązać możemy z podobnymi znaleziskami z rejonu Czerska, wskazującymi na penetrację handlową tych stron świadczą o tym, że okolica była sporadycznie zamieszkiwana w okresie panowania Imperium Rzymskiego. Początków miejscowości istniejącej do dzisiejszego dnia szukać należy jednak dopiero w XII wieku, z którego pochodzą najstarsze znaleziska archeologiczne świadczące o stałych mieszkańcach. Domniemywać możemy jednak, iż osada położona na szlaku handlowym wiodącym z terenów obecnej Francji na Ruś, istniejącym co najmniej od IX - X wieku, powstała tu już wcześniej,

Położenie Jeziorny było niezwykle dogodne, z uwagi na istniejący w tym miejscu bród, a także rozlewisko rzeki, połączone z Wisłą, od którego wieś wzięła swą nazwę. Jej najstarsze zapisy to Gyeziora bądź Jesiora, świadczące o założeniu osady nad jeziorem, którym w tym miejscu stawała się rzeka Jeziorka, wówczas nosząca także nazwę Jeziora.

Królestwa Polskiego, stając się województwem mazowieckim, dawne działy książąt zmieniły się w królewszczyzny, Jeziorna Książęca zaś stała się Jeziorną Królewską, pod którą to nazwą znana była aż po wiek XX.

Jako królewszczyzna była odtąd aż do roku 1795 dzierżawiona przez kolejnych posesorów, którzy odprowadzali Koronie wskazaną część dochodów. Historia odnotowała ich wielu, byli to zarówno przedstawiciele duchowieństwa, rycerze jak i szlachcice, prowadzący spory z sąsiadami. Punktem zapalnym była tu rzeka Jeziorka, płynąca wówczas swym nurtem nieco bardziej na północ, którą wielokrotnie usiłowano wykorzystać na własne potrzeby. W XVI wieku spory takie toczył arcybiskup warszawski, czerpiący dochody z królewszczyzny, a także kolejny właściciel o nazwisku Kusssowski, który jak zanotowano przywłaszczył sobie część rzeki.

Jako królewszczyzna Jeziorna Królewska była niezwykle dochodowa. Lustracja przeprowadzona w roku 1564 wykazała, iż we wsi istnieją trzy karczmy, folwark z dworem, 14 ogrodników uprawia liczne pola i istnieją tu także liczne łąki i sady. Z Jeziorną graniczył wówczas las ciągnący się od strony Kabat, będący częścią obecnego Lasu Kabackiego. W kolejnej lustracji odnotowano urodzaj krów.

We wsi co najmniej od roku 1424 działał młyn, który wówczas książę Janusz wieczystym przywilejem darował rodzinie Klimków. Ze zmiennym szczęściem młynarze prowadzili młyn przez 200 lat, po niszczycielskich powodziach odbudowując go w nowych miejscach. W roku 1565 młyn dawał znaczne dochody. Miał trzy koła, z czego dwa meły zboże, trzecie zaś było foluszowe, gdzie folowano sukno. Dopiero w XVII wieku Klimkowie sprzedali młyn, lecz ich potomkowie mieszkali we wsi jeszcze 150 lat później. Upadek Jeziornie Królewskiej przyniósł "Potop Szwedzki" - wieś została całkowicie spalona przez nieprzyjaciela, a pozostałe budynki zniszczone przez wojska koronne ścigające Szwedów. Młyn z tego upadku już się nie podniósł, choć w wieku XVIII miejscowość stopniowo się odbudowała, odzyskując powoli dawną świetność. Rozbudowała się po obu stronach warszawskiej drogi, choć nadal nie udało się porozumieć w kwestii mostu. Gdy próbowano go wznieść, został porąbany przez poddanych Wielopolskich z Obór.

Okres ten bez wątpienia był jednak czasem rozwoju, w szczególności pod władzą ostatniego posesora, wojewody łęczyckiego Szymona Dzierzbickiego. Odbudował on tutejszy dwór, wytyczył do niego nową drogę (obecną ulicę Polną), wyznaczył plac w miejscu skrzyżowania dróg służewskiej i wilanowskiej, przeznaczając go na potrzeby planowanego wiejskiego rynku, pośrodku którego wzniesiono karczmę (obecne okolice ronda i postoju taksówek). Także Szymon Dzierzbicki osadził na jeziorańskiej ziemi nieopodal Okrzeszyna olędrów, którzy założyli Kępę Okrzewską. Ruch przez Jeziornę wzrósł, zaś zakaz pojedynków w ziemi warszawskiej wprowadzony w epoce stanisławowskiej sprawił, iż wielu szlachciców przeprawiło się tutejszym brodem do Jeziorny Oborskiej, leżącej już w ziemi czerskiej, gdzie królewska władza nie obowiązywała i bezkarnie można było stawać do walki w obronie swego honoru. W czasach tych powstało powiedzenie "Wiesz, gdzie Jeziorna?", którym krewkich szlachciców uprzedzano o możliwości pojedynku. Niewątpliwie jednak Jeziorna Królewska przegrywała rywalizację z Jeziorną Oborską, gdzie usytuowano budek królewskiej poczty, a w pobliskim młynie we wsi Grąd utworzono na ziemi oborskiej w roku 1776 manufakturę papierniczą, znaną odtąd jako papiernia w Jeziornie.

Ostatni rozbiór przyniósł także likwidację królewszczyzn, a Jeziorna Królewska przeszła pod zarząd pruski, wchodząc w skład Ekonomii w Lesznawoli, by po roku 1815 stać się własnością rządową Królestwa Polskiego.

W roku 1827 miejscowość liczyła 273 mieszkańców, co czyniło ją drugą po Bielawie miejscowością wchodzącą w skład obecnej gminy. Dopiero w latach pięćdziesiątych XIX wieku zmieniła właściciela, gdy zakupiona została przez Ludwika Rossmana, posiadającego Bielawę. Na krótko odmieniła się jej nazwa, określać zaczęto ją mianem Jeziorny Bielawskiej. Po drugiej stronie rzeki w dobrach Potulickich wciąż istniała Jeziorna Oborska. Zaś okolice manufaktury papierniczej, zakupionej w roku 1830 przez Bank Polski, gdzie powstała przyfabryczna osada, nazwano Jeziorną Bankową. Zmiany administracyjne przyniósł rok 1867, gdy po Powstaniu Styczniowym uwłaszczono chłopów, jednocześnie powołując do istnienia jednostki gminne. Z połączenia dóbr oborskich i bielawskich powstała gmina, która nazwę swą wzięła od siedziby położonej w Jeziornie Królewskiej. Siedzibą gminy Jeziorna stał się dawny folwarczny dwór, a pierwszą decyzją gminnej rady było wybudowanie szkoły, którą lokowano na dawnych łąkach dworskich w Jeziornie Królewskiej. W zbliżonej lokalizacji szkoła istnieje do dzisiejszego dnia.

Jako siedziba gminy Jeziorna Królewska szybko wyrosła na główną miejscowość tych stron, czemu sprzyjała jej lokalizacja tuż przy szlaku biegnącym z Warszawy ku Górze Kalwarii. Choć nigdy nie przekształciła się w miasto, osadnictwo wzrastało, na co duży wpływ miała Fabryka Papieru, w latach dziewięćdziesiątych XIX stulecia połączona z zakładem przeniesionym tu z miejscowości Mirków nieopodal Kalisza. W tym samym czasie do zamieszkującej tu społeczności ewangelickiej, którą tworzyli w dużej mierze potomkowie ołęderskich kolonistów, dołączyła społeczność żydowska, z biegiem czasu znacznie wzrastając.

Pod koniec XIX wieku na terenie gminy założono letnisko nazwane Konstancinem, do którego doprowadzono linię kolejki wilanowskiej, podążającą przez Jeziornę Królewską.

Zniszczony wiatrak w Jeziornie podczas huraganu pod Warszawą w 1907 r. "Świat", 1907, nr 34.
Zbiory Tadeusza Wł. Świątko

W roku 1907 przez wieś przeszedł huragan, niszcząc istniejący tu od stu lat wiatrak. I Wojnę Światową miejscowość przetrwała w stanie nienaruszonym, choć na terenie gminy toczyły się walki prusko-rosyjskie. W roku 1921 w Jeziornie Królewskiej zamieszkiwało 824 ludzi, wśród których odnotowano 137 Żydów, nie mniej liczny był obszar przylegający do wsi, położony wzdłuż ulicy Fabrycznej, zwany Konstancinkiem, stanowiący dzielnicę biedoty, zamieszkiwany przez 1455 mieszkańców, spośród których 399 było żydowskiego pochodzenia. Nic więc dziwnego, że siedzibą judaistycznej gminy wyznaniowej obejmującej również Piaseczno i Wilanów stała się właśnie Jeziorna Królewska.

W roku 1924 z podległego administracyjnie gminie Jeziorna terenu wyłączone zostały Skolimów wraz z Konstancinem. Wkrótce Jeziornę Królewską wraz z terenem całej gminy dotknął kryzys lat trzydziestych, stopniowo powrócili także niemieccy potomkowie ołędzskich osadników, w dużej mierze wysiedleni podczas I wojny światowej przed Rosjan. Wielu Żydów wyemigrowało do Ameryki, co sprawiło, że część Jeziorny zamieszkałą przez emigrantów, zaczęto określać używaną po dziś dzień nazwą Argentyny. W roku 1939 tuż przed wybuchem II wojny Jeziornę i okolice zamieszkiwało ponad 700 Żydów a także 178 Niemców. Znaczna część tych ostatnich podpisała volkslistę,

W roku 1940 na terenie dawnego Konstancinka, w rejonie zamkniętym ulicami Bielawska – Zgoda – Fabryczna - Warszawska utworzone zostało getto, istniejące tu do stycznia 1941, kiedy to mieszkańcy wysiedleni zostali do getta w Warszawie, zaś miejscowe uległo likwidacji. W Jeziornie Królewskiej pozostała największa na terenie gminy społeczność niemiecka, stąd też najliczniejsza była tu liczba volksdeutschów. Jednocześnie w Jeziornie Fabrycznej prowadzono działalność niepodległościową, gdy wybuchło Powstanie Warszawskie walki objęły także okolice tzw. Błotnicy, nieopodal przeprawy przez Jeziorkę. Po wojnie przystąpiono do odbudowy, na przełomie lat pięćdziesiątych naprawiając zniszczone przez Niemców most oraz przepust przy obecnej Starej Papierni. Jednocześnie dokonano regulacji Jeziorki, sypiąc wały i budując spiętrzenie wody zwane imberfałem, co położyło kres częstym dotąd wylewom.

Gminę zlikwidowano w roku 1952, tworząc gromadę Jeziorna Królewska, która po uzyskaniu statusu osiedla, w roku 1962 stała się miastem, połączonym w roku 1969 z sąsiednim ośrodkiem miejskim Skolimowem-Konstancinem w Konstancin-Jeziornę, od roku 1973 stanowiąc gminę o tej samej nazwie. Jej siedzibą podobnie, jak w roku 1867 pozostaje Jeziorna Królewska, choć w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat przymiotnik ten wyszedł niemal całkowicie z użycia.

Źródła:

- AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego, Inwentarze Starostw
- AGAD, Metryka Koronna
- AGAD, Archiwum Wielopolskich i Potulickich z Obór
- AGAD, Zbiór kartograficzny
- APW M. St. Warszawy, Akta gminy Jeziorna
- Archiwum Parafialne Kościoła w Powsinie
- Freiman Salomon, The Living Memory of the Jewish Community, nagranie w zbiorach British Library
- Instytut Historii PAN, Kartoteka Adama Wolffa
- Lustracja województwa mazowieckiego 1565 r. wyd. PWN, W-wa 1965, red. I Gieysztorowa A. Żaboklicka
- Lustracje województwa mazowieckiego XVII wieku, wyd. A. Wawrzyńczak
- cz. I – 1617-20, Warszawa 1968, PAN
- cz. II – 1660 – 61, Warszawa 1989, PWN
- Tabella Miast, Wsi, Osad Królestwa Polskiego, t I – II, Warszawa 1827
- Spis powszechny roku 1921, dane statystyczne